

Wieloaspektowość i specyfika kulturowa badań przyrodniczych na cmentarzach

– w nawiązaniu do analiz florystycznych i fitosocjologicznych na obszarze
Podbeskidzia Zachodniokarpackiego (Pogórze Śląskie i Wielickie)

„Pamiętaj,
jesteś gościem w świecie umarłych,
grób twoich bliskich mówi o tobie
♦♦ byliśmy tym czym wy jesteście,
będziecie tym czym my jesteśmy”

Inskrypcja zamieszczona na marmurowej płycie
przy wejściu na cmentarz augsbursko-ewangelicki
w Jaworzu k. Bielska-Białej”.

Słowa kluczowe: Szata roślinna cmentarzy, rośliny synantropijne - apofity, antropofity, gatunki inwazyjne, chronione (*in situ* oraz *ex situ*), lecznicze oraz ozdobne, naturalne zasoby genowe gatunków, aspekty metodyczne i etyczne w badaniach na cmentarzach - w kręgu kultury judeo-chrześcijańskiej.

Key words: Cemetery vegetation, synanthropic plants – apophytes, anthropophytes, invading species, protected (*in situ* and *ex situ*) plants, medicinal and ornamental plants, natural gene resources of species, methodological and ethical aspects of studies at cemeteries of Judaic and Christian tradition.

Problematyka badawcza florystyczna i florystyczno-fitosocjologiczna oraz ekologiczna dotycząca specyfiki szaty roślinnej występującej na cmentarzach w ostatnich latach stała się nader atrakcyjna dla polskich badaczy. Dotyczy to w szczególności specjalistów z zakresu geobotaniki i ekologii, którzy badają naturalne zasoby roślin dziko rosnących, zarówno pod względem gatunkowym (zasoby genowe) jak i synekologicznym (fitosocjologicznym). Dotyczą one różnych grup roślinnych, głównie jednak mszaków i roślin naczyniowych [Fudali E. 2005 i in. oprac., Jędrzejko K. 1970, 1985, 1990, Jędrzejko K., Walusiak E. 2003 oraz inne opracowania]. Interesujące są również obserwacje dotyczące migracji (imigracje i emigracje) poszczególnych roślin z cmentarzy do otaczających je stref o charakterze półnaturalnym bądź naturalnym, jak również proces napływu gatunków z otoczenia i ich zróżnicowania gatunkowego oraz ich specyfiki ekologicznej (zarówno synjak i autekologicznej).

Dendroflora cmentarzy – gatunki pomnikowe

Na szczególną uwagę zasługują występujące na tych obiektach stare, okazałe drzewa o rozmiarach pomnikowych zasługujące w pełni na ochronę prawną, a także dość liczna grupa rozprzestrzenionych spontanicznie gatunków

prawnie chronionych. Większość pomnikowych okazów drzew na cmentarzach pochodzi niewątpliwie z nasadzeń, które poczyniono u początków zakładania cmentarza. Świadczy o tym szeregowy typ ich nasadzenia (np. alejowy), przebiegający zwykle wzdłuż głównych szlaków przecinających cmentarz, a także wokół niego, gdzie wyznaczają one zewnętrzne granice cmentarzy, niezależnie od istniejących ogrodzeń (mury, siatka metalowa, parkany żeliwne oraz żywopłoty. Do najczęściej spotykanych na badanych cmentarzach pomnikowych okazów drzew należą dęby szypułkowe *Quercus rober*, lipy drobnolistne *Tilia cordata* i jesiony wyniosłe *Fraxinus excelsior* (spotykane na wielu cmentarzach w rejonie Podbeskidzia). Inne gatunki osiągające pokaźne rozmiary jak np. platany klonolistne *Platanus xhispanica* są bardzo rzadkie (np. w Sułkowicach koło Myślenic). Dość liczną grupę stanowią też drzewa iglaste zarówno rodzime jak i obcego pochodzenia, a także ich odmiany hodowlane. Są to najczęściej rzędowe nasadzenia tworzące alejki jednako gatunkowe, np. z żywotnikiem zachodnim *Thuja occidentalis* lub olbrzymim *T. plicata* (obecne niemal na wszystkich obiektach w różnych odmianach barwnych), a bardzo rzadko z udziałem żywotnika wschodniego *T. orientalis* (np. *Lanckorona*), cyprysika groszkowego *Chamaecyparis pisifera* oraz *c. Lawsonia Ch. lawsoniana* (oraz różne ich barwne odmiany), natomiast rzadko inne gatunki z tego rodzaju. Bardzo

Prof. zw. dr hab. n. bol. K. Jędrzejko – Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach

Mgr inż. E. Walusiak – Uniwersytet Ochrony Przyrody PAN w Krakowie



często są również nasadzone cisy pospolite *Taxus baccata* i nierzadko cis pośredni *T. xmedia*. Pospolicie spotykamy nasadzenia różnych gatunków jałowca *Juniperus* (pospolitego *J. communis*, sabińskiego (j. sawiński, Sawina) *J. sabina*, płozącego *J. horizontalis*, pośredni (Pfitzera) *J. pfitzeriana* oraz chińskiego *J. sinensis*, dość często sosnę górską (kosodrzewinę) *Pinus mugo*. Tylko na pojedynczych obiektach spotyka starsze okazy sosny zwyczajnej *Pinus sylvestris* i świerka pospolitego *Picea abies*. Również do rzadko spotykanych należy zaliczyć na badanych obiektach sosnę czarną *Pinus nigra* i s. wejmutkę *P. strobus*. Natomiast coraz częściej i obficie są wysadzone: choina kanadyjska *Tsuga canadensis*, jodła jednobarwna (j. kalifornijska) *Abies concolor* (rzadko inne gatunki), a pospolicie świerk kłujący *Picea pungens* i srebrzysty *P. glauca*.

Żywopłaty

W większości cmentarzy położonych na terenach wsi czy miasteczek zachowały się przynajmniej fragmentarycznie żywopłaty (np. w Czańcu czy Kozach). Są one odpowiednio ogrodniczo pielęgnowane (przycinane) i budują je zwykle pospolite gatunki krzewów, takie jak: ligustr pospolity *Ligustrum vulgare*, tawuła wierzbolistna (bawolina) *Spirea salicifolia* i średnia *S. media*, rzadziej inne gatunki tego rodzaju, pęcherznica (tawułowiec) kalinolistna *Physocarpus opulifolius* i śnieguliczka biała *Symphoricarpos albus* jako domieszki spotykamy również inne, różne gatunki krzewów i drzew zarówno rodzimych jak i obcego pochodzenia, np. kalinę koralową *Viburnum opulus*, bez czarny *Sambucus nigra* i koralowy *S. racemosa*, głogi – *Crataegus monogyna* i dwuszyjkowy *C. laevigata*, a z drzew najczęściej grab pospolity *Carpinus betulus*, lipę drobnolistną *Tilia cordata*, jesiony – wyniosły *Fraxinus excelsior* i pensylwański *F. pennsylvanica*, klony – pospolity *Acer platanoides*, jawor *A. pseudoplatanus*, polny *A. campestre*, srebrzysty *A. saccharinum* (dość częsty głównie jako wolno rosnący), jarzab pospolity (jarzębina) *Sorbus aucuparia*, a sporadycznie także inne gatunki z tego rodzaju, robinie akacjową *Robinia pseudacacia*. Pospolitym drzewem na cmentarzach jest brzoza brodawkowata *Betula pendula*, niekiedy sadzona w układzie alejowym. Jako drzewo szybko rosnące lecz stosunkowo krótko żyjące jest wyraźnie eliminowane. Obecnie stare okazy brzoz są zwykle spotykane na cmentarzach tylko w postaci pojedynczych egzemplarzy.

Uwarunkowania wynikające z genezy siedlisk i naturalnego otoczenia przyrodniczego

Znaczne różnice florystyczne i synekologiczne zaznaczają się bardzo wyraźnie w zależności od wieku cmentarza (licząc od daty jego założenia) oraz genezy warunków geomorfologicznych i położenia nad poziomem morza

oraz relacji geobotanicznych wynikających z obecności danego typu roślinności w bliższym lub nieco odleglejszym otoczeniu, tj. na terenach o charakterze naturalnym – leśnych lub otwartych nieleśnych, bądź pośrednich, czy w obrębie zabudowy urbanistycznej większych miast i osiedli.

Usytuowanie przestrzenne (także geograficzne) danej nekropolii determinuje w znacznym stopniu liczbę i specyfikę gatunków flory synantropijnej (apofitów i antropofitów) spontanicznie wnikających na odpowiednie siedliska życiowe. Jak również, bez wątpienia decyduje (preferencje i ograniczenia) o skali kolonizacji i składzie gatunków inwazyjnych lub wyróżniających się większą siłą konkurencyjną. Typ siedlisk występujących na cmentarzach jest dość heterogeniczny, zarówno pod względem genezy jak i struktury fizykochemicznej poszczególnych podłoża życiowych – mikrobiotopów. Przeważają tu najczęściej silnie odkształcone antropogenicznie siedliska synantropijne – zarówno ruderalne jak i typu segetalnego, a fragmentarycznie na niektórych z nich, głównie spotykanych na wsiach – półnaturalne łąkowe i murawowe lub leśne i zarosłowe.

Specyfika ekologiczna siedlisk

W zależności od specyfiki odczynu kwaśności podłoża (pH) oraz struktury fizycznej gleb oraz jej cech chemicznych i troficznych oraz zasobności w wodę, a także innych czynników abiotycznych, można zauważyć znaczną różnorodność gatunkową i synekologiczną w postaci mikrougrupowań budowanych przez gatunki naczyniowe oraz mszaki (biocenozy – naziemne, naskalne, nadrzewne, na murszejącym drewnie oraz na specyficznych mikropodłożach antropogenicznego pochodzenia, jak: mury, płyty chodnikowe, nagrobki, materiały utwardzające nawierzchnie alejek (masa bitumiczna, szlaka, żużel hutniczy, żwir rzeczny czy tłuczeń ceglana) oraz wiele innych występujących tylko lokalnie, jak np. miejsca po składowaniu materiałów budowlanych, takich jak: wapno gaszone, piasek, tłuczeń skalny budowlany i dekoracyjny (biały grys i inne materiały skalne), a także rumosz budowlany z wietrzącą zaprawą murarską z dodatkiem wapna, a także odłamki marmurów, piaskowców czy granitów jako pozostałości po rozbiórze starych nagrobków. Częstym materiałem jest na cmentarzach butwiejące drewno o różnym stopniu rozkładu, które stanowi tutaj dogodne siedlisko bytowania dla licznych saprofitycznych organizmów zwierzęcych, głównie stawonogów, a rzadziej epiksylietów roślinnych oraz niektórych grzybów i porostów.

Dynamika zmian strukturalnych i jakościowych

Na cmentarzach, ze względu na ich szczególną kultową



Kolumna dofinansowana ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Katowicach

ochronę, przemiany strukturalne zachodzą znacznie wolniej i mają mniej dynamiczny charakter. Ponadto rozszerzająca się w sposób naturalny strefa pochówkowa zwykle nie prowadzi do drastycznych zmian w strukturze przestrzennej cmentarzy i w zabudowie nagrobkowej. Dotyczy to jednak tylko układu dawnych nasadzeń drzew i krzewów w najstarszych i jednocześnie ze względów historycznych i badawczych, najcenniejszych rejonów architektonicznej przestrzeni cmentarnej. Dawną specyfikę cmentarzy (XVII–XIX w.) oraz architektury nagrobkowej z zachowującej jeszcze pozostałości dawnej sztuki zdobniczej, zwłaszcza rzeźbiarskiej, odzwierciedla zwykle bliskie otoczenie starych cmentarnych kaplic i kościołów, które erygowano w okresie początkowym, tj. zwykle od 1 do kilku lat po założeniu danego obiektu cmentarnego. Kolejne lata, aż do czasów współczesnych, wywarły istotny wpływ na zagospodarowanie przestrzenne tych obiektów zarówno pod względem wprowadzanej trwałej zieleni wysokiej (drzewa i krzewy) jak i wyznaczonego układu pochówków. Stosowano przy tym różne kryteria, m. in. wiekowe. Jeszcze do niedawna w niektórych rejonach kraju wydzielano na cmentarzach teren wyłącznie dla pochówku dzieci. O uprzywilejowanych miejscach pochówku decydowały inne, starannie przestrzegane zwyczaje. Do takich należą niewątpliwie miejsca wydzielone jako „Aleje Zasłużonych” – przeznaczone wyłącznie dla szczególnie zasłużonych dla Kościoła, społeczeństwa i kultury oraz dla bohaterów i uczestników powstań narodowowyzwoleńczych oraz żołnierzy, ofiar wojen światowych.

Przez wieki również, wydzielano na peryferiach cmentarzy miejsca niepoświęcone dla samobójców i dzieciobójców. Natomiast zwykle w znacznym oddaleniu od kaplicy lub kościoła zakładano osobne cmentarzyki dla innowierców (kacerzy), przy czym współcześnie odstąpiono od tych ksenofobicznych, zaściankowych praktyk. W zależności od zasobności ekonomicznej społeczności lokalnych (wiejskich, małomiasteczkowych czy wielkomiejskich) różnicowało się zdobnictwo nagrobkowe (rękodzieła ludowe – kamieniarstwo, rzeźba (w drewnie, kamieniu), odlewy w metalu i metaloplastyka, obrazy na szkle malowane, papieroplastyka itp.). Znacznym przemianom uległy również, zwłaszcza w od czasów powojennych (głównie po 1960 roku) formy naturalnego zdobnictwa roślinnego. Wraz z dynamicznym rozwojem w Polsce ogrodnictwa roślin ozdobnych oraz napływu z zagranicy materiału nasiennego wielu roślin obcego pochodzenia, odstąpiono od pielęgnowania wielu roślin krajowych, zwłaszcza bylin odpornych na przymrozki – zarówno rodzimych jak również całkowicie zadomowionych gatunków obcych czyli antropofitów. Niemal całkowicie zniknęło z krajobrazu kulturowego polskich cmentarzy bibułowe zdobnictwo kwiatowe nagrobków, przez wieki wzorowane głównie na przykładach form kwiatowych za-

czepniętych z rodzimej natury (róże *Rosa* spp. rumianki *Chamomilla* spp., tojady *Aconitum* spp., złocienie zwane jastrunami *Leucanthemum* spp., i wiele innych roślin). Większość dotychczas wykorzystywanych gatunków rodzimych drzew i krzewów zastąpiono gatunkami introdukowanymi, głównie iglakami obcego pochodzenia (żywotniki, cyprysiki, czy też jeszcze wielu obcych gatunków jałowców i ich kultywarów, czy też igław, sosen, świerków i różnych introdukowanych roślin ozdobnych roślin nago-nasiennych), a także obcego pochodzenia dębów, klonów, lip, jesionów, robinii akacjowych, karaganów i bardzo wiele innych roślin drzewiastych, które celowo w prowadzono do upraw w Polsce chociaż pochodzą z innych rejonów świata – są zatem obce naszej rodzimej florie. Ogromna liczba obcych gatunków jednorocznych jak i bylin kilku i wieloletnich uprawiana przez krajowych ogrodników lub roślin sprowadzanych w postaci sadzonek z zagranicy powszechnie dystrybuowanych w naszych sklepach ogrodniczych i na targach miejskich oraz giełdach kwiatowych, zwłaszcza w ostatnim dwudziestoleciu, niemal całkowicie odmienił koloryt i specyfikę florystyczną roślin ozdobnych na polskich cmentarzach. Zjawisko to jest wyraziście uwidocznione zwłaszcza w większych miastach na rozległych cmentarzach jak i wielu cmentarzykach w podmiejskich miejscowościach (w miasteczkach i większych wsiach). Proces zapełniania cmentarzy roślinami obcego pochodzenia zachodzi wolniej na wioskach, leżących w znacznym oddaleniu od większych ośrodków miejskich i przemysłowych zwłaszcza na peryferiach kraju. Stwierdzamy obecnie znaczny stopień upodobnienia składu florystycznego w obrębie licznej grupy gatunków ozdobnych. O różnicach florystycznych (gatunkowych) w składzie poszczególnych flor zinwentaryzowanych na terenie obiektów cmentarnych, decydują przede wszystkim gatunki roślin rozprzestrzeniające się spontanicznie, zarówno rodzime apofity jak i obce, lecz już całkowicie u nas zadomowione antropofity. Jako rośliny synantropijne, głównie chwasty towarzyszące pielęgnowanym nasadzeniom roślin ozdobnych występują na podłożach glebowych (nagrobkach ziemnych) oraz na poboczach ścieżek i alejek cmentarnych, w załomach i szczelinach nagrobków marmurowych i betonowych, na daszkach oraz na starych, zerodowanych piaskowcowych i cementowych płytach nagrobnych. Na takich podłożach rosną gatunki pionierskie, głównie jedno lub kilku gatunkowe zwarte darnie mszyste oraz plechy pierwotne naskalnych porostów, a także lecz bardzo nieliczna grupa gatunków roślin naczyniowych (naskalne gatunki paproci, bodziszek cuchnący, mniszek pospolity, wiechlina – spleaszczona i roczna, jastrzębce, sałatnik leśny, brzoza brodawkowata, i inne). W różnym zakresie odkształcone żyzne siedliska naziemne opanowują nowi, obcy przybysze (kenofity), a wśród nich rośliny określane współcześnie jako inwazyjne, które bardzo dynamicznie kolonizują takie podłoża. Są to m.in. niecierpki – gruczołowaty i drobnokwiatowy, nawłocie –

kanadyjska i późna (olbrzymia), rdestowe – ostrokończone, rzadziej i tylko lolalnie – sachaliński i pośredni, podobnie jak rdest wielokwiatowy oraz dość liczna grupa innych gatunków. Znaczny udział we florze badanych cmentarzy Podbeskidzia wykazują gatunki miejsc otwartych, nieleśnych. Należą one głównie do klasy zbiorowisk łąkowych i pastwiskowych oraz intensywnie deptanych zwanych również dywanowymi. (Kl. *Molinio–Arrhenatheretea*). Na niektórych badanych obiektach na wsiach stwierdzono znaczny udział gatunków wyróżniających runo mezofilnych lasów liściastych, głównie grądowych. Ze względu na rzadkość występowania w omawianym regionie rozleglejszych połączy leśnych reprezentujących borywy typ roślinności. Dlatego we florze badanych cmentarzy stwierdzono jedynie nikły procentowy udział elementu borowego.

Cmentarze jako interesujące miejsca kultu oraz cenne obiekty kultury, nauki i sztuki

Cmentarze w tradycji judeo–chrześcijańskiej, zwłaszcza w Polsce, są objęte szczególną opieką i pielęgnacją oraz ochroną jako święte miejsca pochówku i kultu. Stąd na wielu z nich zachowały się bardzo cenne nagrobki nie tylko z historycznego i artystycznego punktu widzenia – jako dzieła rzeźbiarskie i malarskie oraz sztuki zdobniczej oraz rękodzieła ludowe, lecz również jako bardzo interesujące obiekty badań językoznawców (onomastyka) oraz kulturoznawców, a także etnografów i etnologów, jak również znawców sztuki ludowej rozpatrywanego zwłaszcza w kontekście zdobnictwa nagrobków i używanych w tym celu surowców (antropogenicznego pochodzenia jak: metale, papier i bibuła, szkło, porcelana czy materiały semilityczne (skałopodobne – np. betonowe płyty i obramowania nagrobków oraz murki czy rzeźby i krzyże nagrobne itp.) oraz surowce naturalne – drewno i różne gatunki skał (np. głązy piaskowcowe, granitowe, z wapieni i marmurów czy grys skalny lub piasek). Osobny, bardzo istotny i stale obecny i w tym wypadku wręcz nieodzowny aspekt zdobniczy (dekoracyjny) pochówków stanowią kompozycje roślinne. Należą do nich nasadzenia ozdobne – trwałe wieloletnie (drzewa i krzewy oraz krzewinki), wiele oraz kilkuletnie byliny (w tym znaczna liczba gatunków kłączowych i cebulowych) oraz krótkotrwałe wysiewane lub wysadzone z hodowli szklarniowych do gruntu (głównie rośliny jednoroczne lub dwuletnie – wysadzone po ostatnich wiosennych przymrozkach w początku maja). Szczególnie w ostatnich dziesięcioleciach rozwija się dynamicznie w Polsce seryjna produkcja egzotycznych roślin donicowych, w tym hodowanych niemal wyłącznie na użytek dekoracji cmentarzy w okresie wegetacyjnym (np. chryzantemy, begonie, fuchsje (ułanki), i agawy, oraz wiele innych) w tej grupie jest także liczna grupa roślin donicowych. Wśród tej niezwykle różnorodnej grupie gatunków i ich niższych taksonów spotykamy z roku na

rok większą liczbę ich ozdobnych, zwykle wielobarwnych odmian hodowlanych (kultywary). Trzeba podkreślić, że zdecydowanie przeważającą liczebnie grupą takich form są kultywary wywodzące się wprost z gatunków obcego pochodzenia lub wielokrotnych krzyżowań międzygatunkowych roślin występujących z natury głównie w rejonach tropikalnych i subtropikalnych świata. W wielu wypadkach można zaobserwować, że są one obecnie przedmiotem stałej, cieplarnianej pielęgnacji ogrodniczej, prowadzonej na masową skalę i powszechnie dystrybuowane w obrocie handlowym na terenie naszego kraju. Tego typu kierunek rozwoju produkcji na skalę masową asortymentu powszechnie dostępnych roślin ozdobnych (i dekoracyjnych) obcego pochodzenia w sposób nieodwracalny zmienił charakter naturalnego, roślinnego zdobnictwa cmentarzy w Polsce, zwłaszcza na obszarach miejskich i na peryferiach w strefach ich oddziaływania.

Ozdobny, polski pejzaż kwiatowy cmentarzy, w którego składzie u początków, a nawet jeszcze w połowie XX w. znajdowaliśmy liczne gatunki rodzime, obecnie już należy do przeszłości. Od niepamiętnych czasów. krajowe gatunki ozdobne dzięki atrakcyjnym cechom wizualnym lub innym cennym właściwościom (np. aromatycznym, leczniczym, przyprawowym) przenoszono do ogródków kwiatowych w miastach i na przychacia na wsiach. Zwykle najpiękniejsze z nich przenoszono również na cmentarze, niemal wprost ze stanu dzikiego (w formie nasion lub różnych rozmnożeń wegetatywnych – pędowych, kłączowych itp.). Odchodzi już urokliwy świat roślin krajowych, zarówno rodzimych jak i obcych lecz całkowicie zdomowionych – chabrów, dąbrowek, stokrotek i złocieni, jaskrów i pełników, malw i ślazów oraz krokusów, przebiśniegów i pierwiosnek czy ostróżek i słoneczników bądź tojadów, które zapełniały niegdyś barwnym kwietnym kobiercem cmentarze – od pierwiośnia do wczesnej jesieni. Znika też naturalna, wielobarwna paleta odmian zieleni malująca odcienie zamierającej wegetacji ziół i krzewinek. Ostają jeszcze tu i ówdzie oazy cytrynowej i złocistej żółci, oraz brązów i czerwieni zamknięte w kształtach liści, owoców i nasion, odrywane wiatrem od zwolna zapadających w zimowy sen krzewów oraz wiekowych drzew – świadków minionych czasów. Wielobarwny kwietny dywan na polskich cmentarzach, zwłaszcza w czasie „babiego lata”, emanujący subtelnym, pastelowym pięknem – aż do nastania nostalgicznej, mglistej, wietrznej i dżdżystej szarugi jesiennej, utrwalił się, na szczęście, w dziełach literackich i poetyckich, jak również w malarstwie oraz rzeźbie (głównie w zdobnictwie ludowym rękodzieła z drewna czy architektury drewnianej, jak np. lilie, dziewięciły, szarotki).

Jak w wielu innych dziedzinach, również nasze, na co dzień spotykane życiowe otoczenie przyrodnicze wypełnia gwałtownie wzrastająca liczba bytów obcych, które są dalekie od swojskich czyli rodzimych, dobrze oswojonych

i głęboko zakorzenionych w tradycji narodowej. Wraz z globalizacją świata zaznacza się również wyraźna, a przy tym znacząca unifikacja większości zewnętrznych objawów bytowania oraz wielu zachowań społecznych i interakcji wewnątrz populacyjnych człowieka. Dotyczy to także zanikania w społeczeństwie wrażliwości estetycznej na wyróżnianie i preferowanie piękna oraz indywidualizmu poszczególnych składników przyrody ojczystej – których niewątpliwie jedna z integralnych części stanowi świat roślin polskich, a wśród nich liczna grupa krajowych gatunków ozdobnych. Są one tak samo ważne dla danego narodu jak jego kultura i sztuka czy architektura. Ten szczególnie wrażliwy, zamierający naturalny świat roślin podlega dynamicznej unifikacji przez wpływ wielu czynników antropopresyjnych. Należy koniecznie ocalić od zapomnienia i pielęgnować polskie tradycje kompozycji kwiatowych w ogrodach kwiatowych przy domach w miastach i przy zagrodach na przychaciach na wsiach.

Ze wszech miar, ze względu na specyfikę miejsc jakimi są cmentarze, które w polskiej tradycji chrześcijańskiej są miejscami szczególnego kultu i poszanowania, należy dołożyć wszelkich starań, aby zachować nie tylko tradycje zdobnicze nagrobków wraz z bogactwem wytworów sztuki i rękodzieła ludowego oraz znacznego bogactwa spotykanych inskrypcji nagrobkowych, lecz także konieczne jest zachowanie polskiej – ozdobnej specyfiki florystycznej zarówno tej odzwierciedlanej w profesjonalnych sztukach plastycznych jak i w ludowych rękodzielnictwach nagrobkowych (malarstwo, rzeźba, malowanie na szkło, kowalstwo itp.) oraz w naturalnych, pielęgnowanych ogrodniczo kompozycjach roślinnych – nasadzeniach roślin na ziemnych nagrobkach oraz na rabatach wzdłuż deptaków i alejek cmentarnych. Ważne jest, aby ochraniać również najstarsze fragmenty cmentarzy – ich układ przestrzenny, okazy pomnikowe drzew oraz dawną, alejową specyfikę nasadzeń rodzimej dendroflory (drzewa i krzewy).

Cmentarze to również dogodne miejsca, w których spotykamy liczną grupę gatunków roślin rzadkich i bardzo rzadkich w skali regionu i kraju. Dotyczy to zwłaszcza roślin prawnie chronionych, które nie są tutaj pielęgnowane, lecz spontanicznie rozprzestrzeniają się na takich siedliskach (ochrona *in situ* – m.in. niektóre gatunki z rodziny storczykowatych). Znaczną liczbę roślin podlegających ochronie gatunkowej jest na cmentarzach objętych zabiegami pielęgnacyjnymi (ochrona *ex situ* – m. in.: przebiśnieg, szachownica, lilia złotogłów, konwalia majowa, śnieżyca wiosenna, pierwiosnka lekarska i wyniosła, zimowit jesienny i wiele innych).

Cmentarze są również specyficznymi ostojami dla gatunków rosnących na nich dziko, a które stanowią pozostałość po naturalnej szacie roślinnej, jaka panowała na tych miejscach przed założeniem danego cmentarza. Są to gatunki charakterystyczne dla różnych typów lasów, m.in. dla borów świeżych oraz mezofilnych lasów liściastych, tj.

łęgów, grądów czy buczyn, a także różnych zbiorowisk zaroślowych (np. czyżni) oraz ugrupowań nieleśnych – o charakterze naturalnym i półnaturalnym (łąkowe, murawowe – termofile: nawapienne i piaszczyskowe (psammofile), jak również rośliny szczelin skalnych (paprocie, mszaki, a także dość liczna grupa pionierskich roślin kwiatowych). Ekosystemy specyficzne dla cmentarzy w różnych regionach geograficznych Polski stanowią również ostoje dla licznych gatunków zwierząt bezkręgowych oraz kręgowców, zwłaszcza dla dość znacznie zróżnicowanej liczby gatunków ornitofauny. Cmentarze są zatem ze względu na swą specyfikę kulturową i przyrodniczą bardzo dogodnymi niszami ekologicznymi dla bytowania i rozwoju licznej grupy gatunków żyjących na ich terenie w stanie dzikim, jak i wielu roślin otaczanych pielęgnacją typu ogrodniczego. Stanowią dzięki temu specyficzną kolekcję gatunków, która coraz częściej jest określana jako bank naturalnych, genowych zasobów gatunkowych – o bardzo istotnym znaczeniu dokumentacyjnym i poznawczym, dającym również duże możliwości wykorzystania praktycznego nasiennictwie, a zwłaszcza w genetyce i hodowli roślin ozdobnych i innych użytkowych oraz w ochronie gatunkowej.

Bogactwo i różnorodność flory naczyniowej i mszaków oraz roślinności w świetle wyników badań własnych na Podbeskidziu Zachodniokarpackim

Obserwacje dotyczące składu gatunkowego pielęgnowanych roślin ozdobnych oraz dziko rosnących, które spontanicznie rozprzestrzeniają się również na cmentarzach w różnych rejonach południowej Polski, a zwłaszcza czynione przeze mnie podczas eksploracji florystycznych, w tym także briologicznych (od początku lat 70. ub. stulecia do teraz) oraz regularne badania florystyczno-fitosocjologiczne, które są prowadzone od 2000 roku, nadal są kontynuowane i dotyczą zarówno gatunków naczyniowych jak i ich ugrupowań (zespoły i zbiorowiska roślinne) jak i mszaków.

Dotąd stwierdzono – wraz z roślinami pielęgnowanymi (ozdobnymi) na wszystkich **32 cmentarzach** i w ich bliskich otulinach – ponad **1250** taksonów i ponad **50** ich mikrougrupowań (badania wspólne z E. Walusiakiem – Inst. Ochr. Przyr. PAN Kraków) położonych na Podbeskidziu Zachodniokarpackim (transekt: Cieszyn – Brzączowice k. Myślenic).

Niniejsze badania obejmujące również 1 obiekt w Beskidzie Małym (Targanice koło Andrychowa), oraz 1 w Zakopanem (cmentarz na Pęksowym Brzysku – Kotlina Zakopiańska) pozwalają stwierdzić istotne różnice gatunkowe w składzie roślin ozdobnych – rodzimych oraz obcego pochodzenia, a także taksonów mieszańcowych wytworzonych przez człowieka – na korzyść obcych i tych ostatnich (kultywary).

Zagadnienia etyczne i ograniczenia

Problemy etyczne i ograniczenia dotyczą przede wszystkim doboru odpowiedniej, dyskretnej formy badań, która nie stworzy konfliktowych sytuacji interpersonalnych ani formalno-prawnych oraz umiejętnego, nie budzącego sprzeciwu, godnego zachowania podczas eksploracji badawczych, które nie będą zakłócać wiecznego snu tym, którzy odeszli.

Szata roślinna wybranych cmentarzy na Podbeskidziu Zachodniokarpackim

Cel badań oraz podrzędne zadania badawcze. Podstawowym celem tego opracowania było wykonanie analizy porównawczej, dotyczącej zróżnicowania florystycznego roślin naczyniowych w szacie roślinnej 32 nekropolii i ich bliskich pierścieni otulinowych leżących na Podbeskidziu Zachodniokarpackim (Zachodnie Karpaty Zewnętrzne).

1. Zbadanie specyfiki autekologicznej gatunków roślin synantropijnych zaliczanych do apofitów i zadowolonych antropofitów oraz okresowo zawlekanych efemerytów w kontekście zajmowanych przez nie mikrobiotopów na cmentarzach i w ich bliskich otulinach.

2. Spośród ogółu zinwentaryzowanych roślin naczyniowych, wydzielenie grupy gatunków, które wykazują wysoki stopień inwazyjności, sprzyjający kolonizacji okresowej lub trwałej różnych mikrosiedlisk inicjalnych oraz typowo antropogenicznych podłoża spotykanych na cmentarzach.

3. Opisanie zjawiska migracji roślin w obrębie badanych ekosystemów synantropijnych spotykanych na cmentarzach – na przykładzie gatunków emigrujących i imigrujących; w relacji cmentarz (siedliska antropogenicznie zmienione) – otulina (siedliska półnaturalne i naturalne).

4. Na przykładzie roślin objętych ochroną prawną w Polsce i obecności pomnikowych okazów drzew, które występują na cmentarzach, wykazanie znaczącej roli takich obiektów synantropijnych jako specyficznych ostoi dla licznej grupy gatunków roślin (i zwierząt – niezależne

obserwacje) oraz ochrony naturalnych zasobów genowych takich roślin zarówno w warunkach *in situ* jak i *ex situ*.

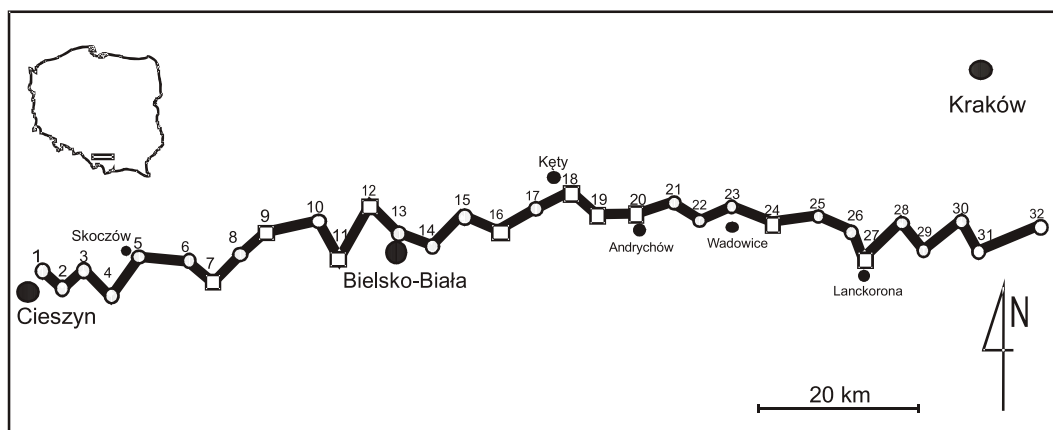
5. W odniesieniu do ogółu badanych cmentarzy (32 obiekty: transekt Cieszyn – Brzączowice k. Dobczyc) oraz łącznej liczby zinwentaryzowanych na nich, pielęgnowanych ozdobnych gatunków wraz z ich niższymi taksonami – rodzimymi jak i obcego pochodzenia, w tym antropogenicznymi kultywarami, określenie etnologiczno-florystycznej specyfiki tych miejsc – w ujęciu regionalnym Podbeskidzia Zachodniokarpackiego.

Wyniki realizacji dotychczasowych badań

1. W latach 1999–2007 wykonano szczegółową inwentaryzację flory naczyniowej na 32 powierzchniach cmentarzy i ich otulin (o promieniu ok. 100 m), połączonych transektem o długości ok. 120 km (Cieszyn – Brzączowice).

2. Ustalono występowanie na badanych powierzchniach łącznie około 1250 gatunków roślin naczyniowych wraz z ich niższymi taksonami. Znajdźiska roślin udokumentowano alegatami zielnikowymi (łącznie ok. 2000 arkuszy), które przekazano do Zielnika Naukowego Instytutu Botaniki PAN im. Władysława Szafera w Krakowie. Ponadto zaprezentowano [13] na konferencji w Poznaniu UAM poświęconej pamięci Prof. Teofila Wojterskiego poster z wynikami badań florystycznych obejmujących 10 cmentarzy (z 32 badanych) na Podbeskidziu Zachodniokarpackim (oraz temat rozwinięto w postaci oryginalnego artykułu badawczego; [16]).

3. Podano z badanego terenu liczną grupę nowych, dotąd nie publikowanych znajdźisk wielu gatunków roślin lub też takich, które po wielu latach zostały ponownie odkryte (jak *Kickxia elatine* i *K. spuria* – których występowanie na Pogórzu Cieszyńskim zostało przedstawione w formie oddzielnych artykułów w *Chrońmy Przyrodę Ojczyznę* i *Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica* [15]. W nawiązaniu do omawianej tematyki badawczej ogłoszono wyniki badań na cmentarzach leżących w innych regionach geograficznych, tj. w Kotlinie Zakopiańskiej [18] oraz w Beskidzie Małym [19].



Rys. 1. Stanowiska badań autorów w latach 1999 – 2007. Transekt: Cieszyn – Brzączowice (Podbeskidzie Zachodniokarpackie, Polska Południowa)

4. Podczas badań terenowych zwracano szczególną uwagę na zjawisko migracji roślin – imigracji i ich emigracji (uciekierzy z upraw ozdobnych). Wykonano ponad 120 spisów florystycznych, które na bieżąco są uzupełnione na podstawie nowych notowań i rewidowanych materiałów zielnikowych.

Zróżnicowanie liczbowe gatunków i ich niższych taksonów roślin naczyniowych na poszczególnych cmentarzach Podbeskidzia Zachodniokarpackiego (32 obiekty)

5. Ustalono, że w zależności od wielkości arealu, jaki zajmuje dany cmentarz oraz jego genezy i pierwotnej oraz obecnej specyfiki przyrodniczej, liczba odnotowanych gatunków (wraz z niższymi taksonami) obejmuje od 324 do 506 taksonów, przy czym najbogatsze florystycznie (506 taks.) są powierzchniowo rozległe cmentarze w obrębie miast średniej wielkości (Wadowice, Andychów, Bielsko–Biała, Cieszyn). Natomiast najmniejsze zróżnicowanie taksonomiczne flor jest charakterystyczne dla małych miast, a zwłaszcza takich wsi, gdzie zwykle w otoczeniu cmentarzy panuje wysoki stopień naturalności (m.in. Rudzica, Mazańcowice, Krzywaczka).

6. Udowodniono, że cmentarze Podbeskidzia Zachodniokarpackiego stanowią specyficzne enklawy występowania licznych gatunków rzadkich i bardzo rzadkich, w tym prawnie chronionych w Polsce (ponad 30 gatunków). Gwarancję przetrwania rzadkich elementów i zagrożonych oraz ginących gatunków roślin skutecznie zapewnia obszar cmentarza jako miejsc szczególnie chronionych kulturowo i obyczajowo. Dotyczy to zarówno gatunków spontanicznie rozprzestrzeniających się jak kalina koronowa *Viburnum opulus*, kruszyna pospolita *Frangula alnus* i inne czy lnicza zgiętoostrogowa *Kickxia spuria* i lnicza oszczepowata *K. elatine* – *in situ* lub śnieżyczka przebiśnieg *Galanthus nivalis* czy śnieżyca wiosenna – *ex situ*. Niezależnie, cmentarze są miejscami występowania licznych okazów pomnikowych drzew, które są zwyczajowo chronione przed dewastacją dzięki długiej tradycji i chrześcijańskiemu kultowi miejsc pochówku.

7. Wśród licznej grupy gatunków naczyniowych odnotowanych na każdym z badanych 32 cmentarzy, wyróżniono gatunki spontanicznie rozprzestrzeniające się – rodzime (apofity) oraz obcego pochodzenia, antropofity (archofity, kenofity oraz efemerofity), a także licznej grupy obcych – introdukowanych gatunków ozdobnych – drzew i krzewów oraz bylin, a także licznych, jednorocznych terofitów.

Zadania badawcze zaplanowane na sezony wegetacyjne w latach 2009–2011

Wyróżnienie grupy pomnikowych okazów drzew występujących na cmentarzach Podbeskidzia podając ich przybliżony wiek, wysokość oraz wyniki pomiarów obwodów

pni licznych okazów wiekowych dębów i lip oraz jesionów, olch, platanów czy topól czarnych.

W celu pełniejszego określenia specyfiki przyrodniczej poszczególnych cmentarzy podjęto również badania fitosocjologiczne [2, 22]. Wstępnie, na podstawie zajmowanego arealu wyróżniono [Jędrzejko K., Walusiak E. – w opracowaniu] trzy kategorie ugrupowań roślinnych tj.: zbiorowiska wielkopowierzchniowe – o pow. ponad 50 m² (najczęściej (200–300 m²) – średniopowierzchniowe – do 50 m² (średnio 20–30 m²) i mikrozbiiorowiska – mniej niż 50 m² (przeciętnie 10–20 m²).

W tym zakresie wykonano analizy wstępne, natomiast regularne badania fitosocjologiczne i obserwacje ekologiczno–florystyczne będą kontynuowane w sezonach wegetacyjnych: 2008–2009, a w miarę konieczności także w dalszych kilku latach.

LITERATURA

- [1] Baier A.: Zur Flora der Umgebung von Bielitz und Biala. Österr. Bot. Zeit. 37: 88–92; 120–134, 1887
- [2] Braun–Blanquet, J.: Pflanzensoziologie. Springer–Verlag, Wien, New York. s. 865, 1964
- [3] Brückel Ch. (red): Wielka Encyklopedia Roślin Ogrodowych od A do Z. Muza S.A. Warszawa. s.1080, 1999
- [4] Czarna A.: Flora naczyniowa cmentarzy na terenie Jarocina. Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu. 373. Bot.–Stec. 7; 33–45, 2004
- [5] Czarna A., Piskorz R.: Vascular flora of cementaries in the town of Zakopane in the Tatra Mountains. Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu. 373, Bot.–Stec. 9: 47–58, 2005
- [6] Brzeg A., Wojterska M.: Przegląd systematyczny zbiorowisk roślinnych Wielkopolski wraz z oceną stopnia ich zagrożenia. Bad. Fizjogr. Pol. Zach. Ser. Botanica 45: 7–40, 1996
- [7] Fojcik B., Tokarska–Guzik B.: Reynoutria x bohemica (Polygonaceae) – nowy takson we florze Polski. Fragm. Flor. Geobot. Polonica 7: 63–71, 2000
- [8] Fudali E.: Bryophyte species diversity and ecology in the parks and cementeries of selected Polish cities. Wydawnictwo AR, Wrocław, s. 212, 2005
- [9] Galera H., Sudnik–Wójcikowska B., Lisowska M.: Flora cmentarzy lewobrzeżnej Warszawy na tle flory miasta. Fragmenta Floristica Geobot 38(1): 237–261, 1993
- [10] Jędrzejko K.: Medicinal plants and herbal materials in use in Poland: a check list. Wykaz roślin i surowców leczniczych stosowanych w Polsce. Śląska Akademia Medyczna. Katowice, s. 393, 2001
- [11] Jędrzejko K.: Poznawcze i kulturowe aspekty badań botanicznych na cmentarzach – możliwości i ograniczenia etyczne oraz metodyczne. Rola Geobotaniki w Ochronie Różnorodności Biologicznej. Uniwersytet Śląski. Katowice. Materiały konferencyjne, s. 14, 2006
- [12] Jędrzejko K.: Groźna inwazja. Nowe Zagłębie – Nauka, Czasopismo społeczno–kultural. 4: 13–15, 2009
- [13] Jędrzejko K., Walusiak E.: Flora naczyniowa wybranych cmentarzy Podbeskidzia (Polska Południowa). Konferencja naukowa „Zróżnicowanie, dynamika i przekształcenie roślinności borowej”. Materiały konferencyjne. Poznań 19–20.09.2003, Red: A. Brzeg, M. Lisiewska. Wydaw. „Sorus”, Streszczenia, s. 51, 2003
- [14] Jędrzejko K., Walusiak E.: Fotouczulające rośliny obcego pochodzenia i ich biologiczne właściwości – na przykładzie kaukaskich barszczy Sosnowskiego i Mantegazziego *Heracleum sosnowskyi* i *H. Mantegazzianum*. PANACEA 4(9): 35–36, 2004
- [15] Jędrzejko K., Walusiak E.: New localities of *Kickxia spuria* and *Kickxia elatine* (Scrophulariaceae) in the Silesian Foothills (Cieszyn Foothills), Voivodship of Silesia. *Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica* 13(1): 3–9, 2006
- [16] Jędrzejko K., Walusiak E.: The Flora of Vascular Species and their Associations and Microcommunities of Selected Cemeteries of the West-Carpathian Podbeskidzie Region (Southern Poland). Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Inżynierii Bezpieczeństwa i Ekologii w Sosnowcu., *Ekologia* z. 3: 77–98, 2008

- [17] Jędrzejko K., Walusiak E.: Okazy pomnikowe drzew na wybranych cmentarzach Podbeskidzia Zachodniokarpackiego – konieczność ich ochrony (mscr.)
- [18] Jędrzejko K., Walusiak E.: Zasoby florystyczne Pęksowego Brzyzka – najstarszego cmentarza w Zakopanem. *Rocznik Podhalański*, Zakopane X: 243–262, 2007
- [19] Jędrzejko K., Walusiak E.: Rośliny naczyniowe cmentarza w Targanicach (Beskid Mały). Zapobieganie zanieczyszczeniu, przekształcaniu i degradacji środowiska XIV, Praca zbiorowa pod red.: H. Kasza, H. Klama. Wydawnictwo ATH, Bielsko–Biała, s: 31–43, 2007
- [20] Kałamacki S.: Stary Cmentarz na Pęksowym Brzyzku w Zakopanem. ARW STANMAR, Zakopane. s.121, 2004
- [21] Kaźmierczakowa R., Zarzycki K.: red. Polska czerwona księga roślin – paprotniki i rośliny kwiatowe. Polska Akademia Nauk, Instytut Botaniki im. W. Szafera, Instytut Ochrony Przyrody, Kraków 2001
- [22] Matuszkiewicz W.: Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. *Vademecum Botanicorum*. Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 537, Warszawa 2005
- [23] Mirek Z., Piękoś–Mirkowa H., Zając A., Zając M.: Flowering plants and pteridiophytes of Poland. A check list. Krytyczna lista roślin naczyniowych Polski. *Biodiversity of Poland*. Vol. 1. Inst. Bot. Im. W. Szafera. PAN, s. 442, Kraków 2002
- [24] Mowszowicz J.: Krajowe chwasty polne i ogrodowe. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, s. 549, Warszawa 1955
- [25] Muranyi R.: Cele i zadania Narodowego Banku Nasion w zachowaniu ginących i chronionych gatunków naczyniowych flory polskiej. *Chrońmy Przyrodę Ojczyznę*. 59: 28–38, 2003
- [26] Pawlaczyk P.: Ginące polne kwiaty, Kropka 2, 2004
- [27] Pawłowski B. [red] Flora Polski, Rośliny naczyniowe naczyniowe Polski i ziem ościennych. PWN, 1963, Tom X: 270–272, Warszawa–Kraków
- [28] Rostański J.: *Florae Polonicae Prodromus*. Uebersicht der bis jetzt im Königreiche Polen beobachteten. Phanerogamen. *Verh. Zool.–Bot. Ges.* 22:81–202, 1872
- [29] Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną. *Dziennik Ustaw* Nr 168, Poz. 1764
- [30] Siciński J.T.: Zieleń cmentarzy – aktualny problem ochrony. *Rocz. Sekc. Dendrol. Pol. Tow. Bot.* 34: 189–199, 1986a
- [31] Siciński J.T.: Zieleń polskich nekropolii. *Aura* 11(167): 17–18, 1986b
- [32] Siciński J.T.: Zieleń łódzkich cmentarzy [w] R. Olaczek & G. Ojrzyńska – red. W obronie zieleni miasta, Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego, s 35–41, Łódź 1989
- [33] Stebel A., Żarnowiec J., Klama H.: Przewodnik botaniczny po wybranych rezerwatach przyrody Makroregionu Południowego Polski (red. Krzysztof Jędrzejko). Śląska Akademia Medyczna w Katowicach, Katowice. s.9–21.
- [34] Stypiński P. 1978. Drzewa i krzewy cmentarzy Olsztyna. *Rocz. Sec. Dendrol. Pol. Tow. Bot.* 31: 153–161, 1994
- [35] Sudnik–Wójcikowska B.: Flora miasta Warszawy i jej przemiany w ciągu XIX i XX w., Cz. I s. 242; Cz. II: Dokumentacja, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, s. 435, Warszawa 1987
- [36] Sudnik–Wójcikowska B.: Flora synanthropization and anthropopressure zones in large urban agglomeration (exmpified by Warsaw). *Flora* 180: 259–265, 1988
- [37] Szafer W., Kulczyński S., Pawłowski B.: Rośliny Polskie. PWN, s. 1020 Warszawa 1969
- [38] Tokarska–Guzik B.: The expansion of some alien plant species (neophytes) in Poland. *Plant Invasions: Ecological Threats and Management Solutions*, s.147–167, 2003
- [39] Tokarska–Guzik B.: The Establishment and Spread of Alien Plant Species (Kenophytes) in the Flora of Poland. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 192, Katowice 2005
- [40] Walusiak E.: *Heracleum sosnowskyi* MANDEN. and *Heracleum mantegazzianum* SOMMIER & LEVIER in the area of Sub Tatra Trough (Southern Poland). 8th International Conference Ecology and Management of Alien Plant Invasions. University of Silesia, Katowice. Abstracts book, s. 91, 2005
- [41] Wimmer F.: Flora von Schlesien. Ferdinand Hirt's Verlag. Breslau 1857, s. 696.
- [42] Zając A., Zając M. (red.): Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. *Inst. Bot. UJ*, p. 540, Kraków 2001
- [43] Zarzycki K., Trzcicka–Taciak H., Różański W., Szeląg Z., Wołek J., Korzeniak U.: Ecological indicator values of vascular plants of Poland. W. Szafer Institute of botany, Polish Academy of Sciences, s. 183, Kraków 2002
- [44] Nobanis http

III Edycja Konkursu „Polska pięknieje – 7 Cudów Funduszy Europejskich”

Pragnąc nagrodzić najlepsze przedsięwzięcia dotyczące rozwoju turystyki, infrastruktury sportowej i rekreacyjnej, zagospodarowania przestrzeni publicznej oraz rewitalizacji, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego organizuje już III edycję ogólnopolskiego Konkursu „Polska Pięknieje – 7 Cudów Funduszy Europejskich”.

Nagrody będą przyznawane w siedmiu kategoriach:

- rewitalizacja (obszary miejskie, przemysłowe i wojskowe, przestrzeń użytkowa),
- zabytek,
- produkt promocyjny (np. wydawnictwo, portal, kampania promocyjna),
- obiekt turystyczny (np. hotel, restauracja, muzeum, centrum kongresowe),
- turystyka aktywna (np. ścieżki rowerowe, szlaki wodne, szlaki turystyczne, parki rekreacyjne, obiekty sportowo–rekreacyjne),
- turystyka transgraniczna i międzynarodowa,

- obszary wiejskie (np. agroturystyka, usługi turystyczne, rewitalizacja wsi i obiektów rolniczych).

Organizatorzy mają nadzieję, że podobnie jak w poprzednich latach Konkurs spotka się z dużym zainteresowaniem.

W ubiegłym roku do rywalizacji zgłosiło się o 40 proc. więcej projektodawców niż w pierwszej edycji Konkursu. Satisfakcjonujący jest wzrost poziomu nadsyłanych projektów. Dzięki dobremu pomysłom, znajomości rynku turystycznego, dbałości o estetykę i innowacyjnym rozwiązaniom najlepsze przedsięwzięcia przyczyniają się do wzrostu atrakcyjności turystycznej i kulturalnej naszego kraju.

Główną nagrodą w Konkursie jest statuetka „Polska Pięknieje – 7 Cudów Funduszy Europejskich”, tablica pamiątkowa oraz dyplom, a także konkretne działania promocyjne na skalę ogólnopolską. Laureatów Konkursu poznamy podczas gali towarzyszącej III Forum Funduszy Europejskich organizowanego w Warszawie przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego w dniach 7–8 maja 2010 r.